

לקט שאלות העוסקות בדרכי תצורה: תחדישים

עברית: הבנה, הבעה ולשון, קיץ תשע"ט, מס' 75281

פרק ג: מערכת הצורות

15. א. לפניך חידושי מילים של האקדמיה ללשון העברית.

מִקָּר (קולר), גִּלְגָּנוֹעַ (קורקינט ממונע), תַּחְפִּיף (שמפו), מְטַעֲנִית (טנדר)
מִצָּלָה (מנגל, גריל), מְחִיקוֹן (טיפקס), שְׂמֶרְחָם (תרמוס)

(1) בטבלה שלפניך מיון את המילים לפי דרכי התצורה שלהן.

שורש ומשקל (גזירה מסורגת)	בסיס וצורן סופי (גזירה קווית)	הלחם

(2) העתק את המילים שנוצרו בדרך של שורש ומשקל, וכתוב לכל מילה את השורש שלה.

ב. לפניך משפט ובו מודגשת מילה שנוצרה בלשון הדיבור.

כשמכינים ארוחה חגיגית חשוב לַצְלַחַת את המנה ולהגיש אותה בצורה נאותה.

כתוב באיזה אופן נוצר הפועל לַצְלַחַת.

עברית: הבנה, הבעה ולשון, חורף תשע"ט, מס' 11281

פרק ג: מערכת הצורות

15. ב. השלם את הקטע שלפניך.

משחקי כדור עדיין נפוצים בימינו.

מן המילה כדור נגזרה המילה כדורי שמשמעותה היא דבר עגול, שנראה כמו כדור.

משמעות צורן הגזירה הסופי במילה כדורי היא _____.

המילה כדורת היא החלופה העברית לבאולינג, והיא נוצרה בדרך של _____.

דרך התצורה של המילים כדורסל, כדורגל היא _____.

דוגמה למילה נוספת שנגזרה באותה דרך תצורה של המילים כדורסל, כדורגל היא המילה _____.

מטקסט 3, שורה 2.

מן המילה כדור נגזר השורש המרובע כ-ד-ר-ר. השורש המרובע כ-ד-ר-ר נוצר בדרך של _____.

_____.

16. א. "גיימר" (gamer) הוא חובב מושבע של משחקי וידאו ושל משחקי מחשב

ומקדיש זמן רב למשחקים עצמם, לדיון בהם ולקריאה עליהם.

בשל הצורך בחלופה עברית למילה "גיימר", הציעה האקדמיה ללשון

העברית שתי אפשרויות והעמידה אותן לבחירת הציבור.

משחקן, משחקאי

(1) ציין באיזו דרך תצורה בחרה האקדמיה ללשון העברית ליצור את

שתי החלופות האלה.

(2) בחר באחת החלופות ופרט את דרך תצורתה.

ב. יש המציעים את המילה שחקת במקום המונח "הפרעת גיימינג".

ציין את השיקולים הדקדוקיים שהנחו את המציעים.

עברית: הבנה, הבעה ולשון, קיץ תשע"ח, מס' 75281

פרק ג: מערכת הצורות

11. ב. לפניך שלוש מילים מחידושי האקדמיה: צְמִיגָאִי, מַעְגָּנָה, מַגְבֵּה

אפשר לשער את משמעותה של כל מילה על פי השורש שלה ועל פי המשקל או הצורן הסופי שלה.

(1) כתוב ליד כל מילה את משמעותה המשוערת, על פי השורש ודרך התצורה שלה.

צְמִיגָאִי

מַעְגָּנָה

מַגְבֵּה

(2) בחר במילה אחת והסבר את קביעתך.

13. ב. לפניך מילים מלשון חז"ל: אֱלוֹלִי, אֵיזָהוּ, לְפִיכָךְ

(1) מהי דרך התצורה המשותפת למילים אלה?

(2) לפניך רשימה של מילים מחידושי האקדמיה ללשון העברית.

תַצְרֵר (פֶּאזֶל), מַעְבָּדָן (לְבוּרָנֵט), מְעוֹנוֹעַ (קְרוּוֹן), עֲלִילוֹן (קוּמִיקָס),

תַקְלִיטוֹר (קוּמִפֶקֶט דִּיסק), רַגְשָׁת (אֶלְרִגִיָה)

• הקף רק את המילים שדרך התצורה שלהן היא דרך התצורה שציינת בסעיף ב(1).

• בחר בשתי מילים שלא הקפת ודרכי התצורה שלהן שונות זו מזו.

העתק את שתי המילים שבחרת, וציין את דרך התצורה של כל אחת מהן.

עברית: הבנה, הבעה ולשון, חורף תשע"ח, מס' 11281

פרק ג: מערכת הצורות

14. א. לפניך מונחים מתחום האימון הגופני שחידשה האקדמיה ללשון העברית.

מְסֻלָּת כושר – מתקן לאימוני כושר, ובו מסילה קצרה. בשעת הפעלת המתקן המסילה נעה והמתאמן צועד או רץ עליה. שם רווח למתקן זה הוא **הֶלִיכּוֹן**.

מְאֻץ (סְפָרִינֵט) – מרוץ תחרותי למרחקים קצרים.

לְחָצִית – מכשיר קפיצי לחיזוק שרירי היד.

מוֹנֶה פסיעות – מכשיר הנישא על גוף האדם ומונה את פסיעותיו על ידי חישת תנועת הגוף.

(1) מיינ בטבלה את המילים שלפניך לשתי קבוצות לפי דרכ התצורה.

מְסֻלָּת הֶלִיכּוֹן מְאֻץ לְחָצִית מוֹנֶה פסיעות

שורש ומשקל	בסיס וצורן סופי

(2) ציין את השורש של כל אחת מן המילים שדרך תצורתן היא שורש ומשקל.

ג. בכל מכבייה נבחר אחד הספורטאים לשאת את לפיד המכבייה.

לפניך כמה מילים. **הקף** את המילה המתאימה לִכְנוּת את נושא הלפיד, **והסבר** את תשובתך במונחים דקדוקיים.

לְפִידוֹן לְפִידוֹן לְפִידוֹת לְפִידָּה

הסבר:

עברית: הבנה, הבעה ולשון, **חצב־ברק**, אוגוסט 2017, מס' 11281

פרק ג: מערכת הצורות

16. האקדמיה ללשון העברית פנתה לציבור התלמידים והזמינה אותנו להמציא חלופה לצעצוע ששמו הלועזי "ספינר".

א. לפניך כמה מן ההצעות לחלופה "ספינר":

סב־סַבֶּת, חוּגִית, חֲגוּדֶל, סַחְרִירוֹן,
מִשְׁחָג, מִסְבֵּב

לפניך טבלה. מייין בה את ההצעות לקבוצות, לפי דרך התצורה שלהן, וכתוב את דרך התצורה של כל קבוצה.

דרך התצורה: _____	דרך התצורה: _____	דרך התצורה: _____

ב. (1) בחר מן הטבלה שני שמות שדרך תצורתם שונה זו מזו, והסבר את שיקול הדעת בקביעתם. התייחס לשורשים, למשקלים, לבסיסים ולצורנים.

(2) תלמידים רבים טוענים שהספינר אינו רק לצורכי משחק, והיו אף שהציעו לקרוא לו **מַרְגִיעוֹן**. מה ההבדל בין "מרגיעון" ובין "סחרירון" מבחינת המשמעות?

עברית: הבנה, הבעה ולשון, קיץ תשע"ז, מס' 11281

פרק ג: מערכת הצורות

16. ב. בטקסט 1 נכתב: "תנועות אלה חתרו אפוא לכינונו של עולם שבו גם תושבי **פריפריה** [...]. יזכו לדירור ולתזונה הולמים".

האקדמיה ללשון העברית פנתה לציבור בבקשה לסייע לה במציאת חלופה עברית למילה הלועזית **פריפריה**. אחת ההצעות הייתה המילה **שולָה**. הצעה זו עוררה זעם בציבור, ראה הכותרת שלפניך.

(על פי **ynet** — ידיעות אחרונות [23/6/16]. אוחזר מ-www.ynet.co.il)

(1) הסבר מדוע התעורר זעם בציבור על ההצעה "שולָה" כחלופה למילה "פריפריה".

(2) בטבלה שלפניך מובאות הצעות נוספות למילה "פריפריה", והן ממוינות לקבוצות על פי השורש שלהן. ציין בטבלה שלפניך את השורש של כל קבוצת מילים.

המילים	הִקָּף הִקְפִּיה מָקָף הִקְפָּה מִקְפָּת	סִבְּבָה סָבָה סְבִיבָה סָבָה	מַעֲטָפָת עוֹטָפָה מַעֲטָף עוֹטָף	צְדוּדָה מַצָּד	מְרַחֵקָה רְחוּקִית מְרַחֶקֶת
השורש					

(3) מבין המילים בטבלה העתק מילה אחת שנוצרה בדרך של שורש ומשקל ומשמעות המשקל היא מקום.

עברית: הבנה, הבעה ולשון, **חצב־ברק**, אוגוסט 2016, מס' 11281

פרק ג: מערכת הצורות

14.

לפניך שמות מתחום הטיול, הסיירות והגאוגרפיה, ובצד פירושיהם.

- מַתְּלֹל** — מדרון תלול
חֹלִית — דיונה, גבעה של חולות נודדים
מַחְנָאוֹת — פעילות פנאי בחיק הטבע הכוללת הקמת מחנה ולינה באוהל או תחת כיפת השמים
מָצוּק — סלע זקוף וגבוה המתרומם בזווית אנכית
מֵאָהָל — מחנה של אוהלים
הַסְעִית — כלי תחבורה הנוסע הלוך ושוב במסלול קבוע (בלועזית: שאטל)

א. בטבלה שלפניך, מייין את השמות שלעיל לשתי קבוצות, על פי דרך תצורתם. כתוב את דרך התצורה של כל אחת מן הקבוצות.

ב.

לפניך רשימה של צמחים ארץ־ישראליים. המילים המודגשות הן שמות תואר.

- שְׁשִׁית מְצוּיָה, מסוּר סְרָגְלָנִי,
 סְגוּלִית מְחֻמָּשֶׁת, יצהרון מְכַסִּיף,
 אֶשְׁמֹר קוֹצָנִי, דובדבן שְׂרוּעַ (בתמונה),
 עֲצִיּוֹן פָּרְסִי

(1) העתק את כל שמות התואר שהם צורות בינוני, וציין ליד כל אחד מהם את ה**בניין** שממנו הוא נגזר.

(2) • ציין את דרך התצורה של שאר השמות המודגשים שברשימה.

• בחר בשם תואר אחד שנוצר בדרך התצורה שציינת, ופרט את דרך תצורתו.

עברית: הבנה, הבעה ולשון, קיץ תשע"ו, מס' 75281

פרק ג: מערכת הצורות

12. ז.

האקדמיה ללשון העברית ביקשה מן הציבור להציע חלופות למילים לועזיות. לפניך הצעות לחלופות של שתי מילים.

בכל אחת מן המילים בחר בהצעה אחת שלדעתך היא המתאימה ביותר. נמק את בחירתך (שים לב לשורש, לדרך התצורה ולמשמעות).

(1) המילה הלועזית: פּוֹמְפָה (פותח סתימות ידני).

ההצעות: חוֹלָצוֹן, מְשַׁלֵּךְ, פִּמְפָּמֶת

(2) המילה הלועזית: קְלִידוֹסְקוֹפ (מכשיר בצורת גליל שבו שברי זכוכית צבעוניים.

בעת סיבוב הגליל משתקפים בו צורות וצבעים. מקור המילה קליידוסקופ מיוונית, והיא מורכבת מן המילים יפה + דמות + לראות).

ההצעות: מְקַסְמֶת, גְּלִילוֹר, סִסְגוֹנוֹן

עברית: הבנה, הבעה ולשון, קיץ תשע"ו, מס' 11281

פרק ג: מערכת הצורות

16. ג.

לפניך משפט, ובו שם מודגש.

תְּזוֹנָה היא צריכה של חומרי מזון לשם התפתחות ויצירת אנרגיה.

(2) האקדמיה ללשון העברית החליטה שעל דרך המשקל של תְּזוֹנָה, שהוא משקל

תְּקוּלָה, ינוקדו גם מילים מגזרות אחרות.

לפניך שמות במשקל תְּקוּלָה.

תְּאֻצָּה תְּעוּזָה תְּמִוּרָה תְּקוּמָה

הקף את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה, וציין את הגזרה שלו. _____

17. א.

לפניך קטע מן המחזה לילדים "עוץ לי גוץ לי" שכתב אברהם שלונסקי (כפי שהופיע באתר האקדמיה ללשון העברית). בקטע הודגשו מילים.

נִזְדַּמְן לִי בֵּיתוֹן קִטְנִטֹן כְּנָגֵד
עֵינִי, זַעֲטוּט כָּזָה, פֶּעֶטוּט
כָּזָה, בֵּית - כְּזִית! מְנָגֵד לוֹ
מְדוּרָנֶת דּוֹלָקֶת, וּמִסְבִּיב
לְמְדוּרָנֶת מְכַרְכֵּר לוֹ אִיזָה
בְּרִנְשׁוֹן, וְהוּא עֲלִבְלוּב כָּזָה,
זַעֲרוּר כָּזָה... אֵכֵן בְּרִנְשׁוֹן
קִטְנִטֹן, אִישׁוֹן-פְּזִיזוֹן כָּזָה,
מְצַחִיקוֹן כָּזָה...

(1) ציין את המשמעות המשותפת לכל המילים המודגשות. _____

(2) מייין בטבלה שלפניך את המילים המודגשות לפי שתי דרכי תצורה, וציין בראש

כל עמודה את דרך התצורה של המילים שבה.

עברית: הבנה, הבעה ולשון, מרכיב 70%, חורף תשע"ו, מס' 11281

פרק ג: מערכת הצורות

14. ה. לפניך שני פעלים שנגזרו משורשים מרובעים.

I. מְסַרְר החלופה העברית שהציעה האקדמיה ללשון העברית לפועל סָרַס, המקובל בלשון הדיבור.

II. טַלְפֵּן

הסבר את דרך ההיווצרות של כל אחד מן השורשים המרובעים.

מְסַרְר

15. ב. לפניך טקסט על פי האקדמיה ללשון העברית, שהושמט ממנו מידע.

השלם בטקסט את המידע החסר.

כמה עקרונות מנחים את הוועדה בבואה למצוא חלופות עבריות למילים הלועזיות:

- הדרך הראשית ליצירת מילה חדשה היא **יציקת שורש במשקל**. נבחר שורש המתאים להביע את העניין, והוא ניצוק במשקל מתאים. לדוגמה:

מְצַלֶּה (מנגל, גריל) — מן השורש _____⁽¹⁾ במשקל _____⁽²⁾,
על דרך מילים כמו מְקַלֶּה ומְמַחֶה.

בְּשֻׁמֶת (ארומה) — מן השורש _____⁽³⁾ במשקל _____⁽⁴⁾
על דרך מילים כמו נְסֻחַת ו _____⁽⁵⁾.

- יש שהמילה החדשה נגזרת על ידי הוספת **סופית** למילה קיימת. לדוגמה:

תַּנְנוּרֹן (טוסטר אובן) — סיומת _____⁽⁶⁾ לציון _____⁽⁷⁾

צְמִיגָיָה (פנצ'רייה) — סיומת _____⁽⁸⁾ לציון _____⁽⁹⁾

- לעתים רחוקות נוקטים גם דרך של _____⁽¹⁰⁾. לדוגמה המילה זֶרְקוֹר

(פרוז'קטור) נוצרה מן המילים: _____⁽¹¹⁾ + _____⁽¹²⁾.